

PÁZMÁNY PÉTER A JOG ÉS IGAZSÁG VÉDELMEBEN

ÍRTA

TIMON ÁKOS

Második kiadás.

BUDAPEST,

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT BIZOMÁNYA

1922.

PÁZMÁNY PÉTER A JOG ÉS IGAZSÁG VÉDELMÉBEN.

Egyetemünk alapítója, Pázmány Péter a magyar nemzet közéletének azon történelmi nagy alakjai közé tartozik, akinek lángesze, korát messze túlhaladó szellemi műveltsége a magyar nemzet kultúréletének továbbfejlődésére minden irányban döntő befolyást gyakorolt. Nagy számban reánk maradt munkáiból, emlékirataiból, szónoklataiból, hivatalos és bizalmas levelezéseiből történelmi alakjának nagysága világosan áll előttünk. Biztosan megtudjuk állapítani a leghitelesebb források alapján nemcsak életpályájának menetét, hanem életcéljait, eszméit s azok megvalósítására kifejtett törhetlen energiájú tevékenységét és rendkívüli sikereit.

Munkájának mindenike a maga körében rendkívüli jelenség volt már csak azért is, mert azoknak nagy részét tősgyökeres magyar nyelven a legősibb és legzengzetesebb tiszai nyelvjárás szerint írta. Nem vita tárgya többé, hogy ő a magyar irodalmi nyelv megteremtője és amint Toldy Ferenc mondja: „kevesen tudták ezt ő utána mindmáig annyi eredetiséggel s egyszersmind új színnel kezelni. Csak természetes tehát, hogy nagy számban megjelent munkái korától kezdve napjainkig széles körben találtak olvasókra, hogy munkáival iskolát teremtett az általa hirdetett krisztusi tanításoknak, mely iskola napjainkban is él

és működik, hirdetvén az ő dicsőségét és lángeszének termékenyítő erejét.

De nemcsak a magyar irodalom tekinti őt magáénak, nemcsak a keresztény és nemzeti irányt követő írók tisztelik őt ma is, mint atyamesterüket, hanem épen úgy magukénak tekintik és követendő mintaképül tisztelik őt a hittudósok, a hitszónokok, akik őt mint a „bíboros magyar Círerót” ünneplik, az államférfiak, a diplomaták és mi magyar jogászok, az ezeréves államalkotó magyar nemzet jogrendjének kutatói és művelői, sőt azok is, akik a magyar nemzet kultúrájának bármely irányú fejlődésével foglalkoznak.

Hatalmas szellemének ilyen sokirányú és rendkívül gazdag tartalmú megnyilvánulása úgyszólván lehetlenné teszi, hogy egyetemünk nagy alapítójának minden irányban kifejtett áldásos tevékenységét, rektori székfoglalóm keretében az ő érdemei nagyságának megfelelően méltathassam; épen azért csakis az ő jogász tevékenységének ismertetésére szorítkozom és azon érdemei kiemelésére, amelyeket magas állásában, mint Magyarország első főpapja, mint bíbornok-érsek s mint a koronás királyok bizalmas tanácsadója, történelmileg kifejlődött évszázados nemzeti jogrendünk védelmében szerzett és ezáltal magának ércnél örökebb emléket emelt.

Pázmány Péter egész életműködésére, de különösen jogász tevékenységére döntő befolyású volt a családi tűzhely, az ő magyar nemesi családból származás. Amint már Fraknói¹ igen helyesen kiemeli, Pázmány szülővárosából, Nagyváradról, Szent László városából vitte magával vallásos buzgalmát és harci vágását, tiszta ázsiai, vagyis turáni magyar jellemét,

¹ *Fraknói: Pázmány Péter (Tört. Életrajzok.) 16. 1.*

melyet a biharmegyei nemesség századok folyamán megőrzött. Itt a családi tűzhelyen, a magyar Alföld szívében sajátította el a magyar nyelvnek azt az őseréjét, mely a nemzeti érzéssel együtt kitörülhetetlenül vésődött lelke mélyébe, annyira, hogy azt a külföldön való tartózkodás, a latin nyelven való tanítás és tanulás többé hátrányosan nem befolyásolhatta.

Saját nyilatkozataiból tudjuk megállapítani, hogy ő nagy súlyt helyezett támadóival szemben ős magyar eredetére. Magyar lelkének és érzésének egyik legrszebb megnyilatkozása abban a levélben foglaltatik, amelyet 1616-ban Thurzó Györgyhez írt:¹ „Én is szinte olyan magyarnak tartom magam, mint akárki. Hazámnak, nemzetemnek becsületét s csendességét szeretem és Istentől óhajtva kérem, az Nemességnek is privilégiumait szeretem és tehetségem szerint oltalmazom..., de azt megbizoníthatom, hogy Szent István király idejétől fogva jószágos nemes emberek voltak eleim.”

Pázmány Péter Kolozsvártt a jezsuiták híres gimnáziumában kezdte tanulmányait. Tizenhét éves volt, midőn a Jezsuita-rendbe lépett, abba a rendbe, melynek tagjai az ő korában a tanítás, a tudományos kiképzés és a jellemfejlesztés legnagyobb mesterei voltak. A rend csakhamar felismerte növendékének rendkívüli tehetségeit és módot nyújtott a legalaposabb tudományos kiképzésére. Ecélből előbb Krakkóba, majd Bécsbe és onnan Rómába küldöttek, ahol akkor a Jezsuita-kollégium élén Bellarmin atya, korának legnagyobb bittudósa állott. Az ilyképen nyert magas tudományos kiképzést és egyetemes műveltséget először a gráci egyetemen értékesítette, ahol előbb a bölcsé-

¹ Opera Omnia. Epistolae Collectae I. 61. 1.

szeti, majd a hittudományi tanszéket foglalta el. Még ezen idő alatt, tudományos működésének közepette, két nevezetes vitairatot írt a protestánsok támadásaival szemben magyar nyelven, ami által nevét hazájában ismertté és ellenfelei előtt félelmissé tette.

Midőn hosszas távollét után 1607-ben hazájába, mint Forgách Ferenc esztergomi érsek bizalmi embere, visszatért, már mint széles látókörrel és a tudományok fegyvereivel vértezett kész ember áll előttünk. Érzelmében és gondolkozásmódjában mitsem változva, magyar szívvvel és lélekkel tért vissza, aggódva nemzetének jövő sorsa iránt.

A vallási viszálykodások hullámozása úgy hozta magával, hogy csakhamar alkalmat nyílt saját rendjének érdekében egyfelől lángeszének fényét csillogtatni, másfelől alapos jogászai képzettségéről tanúbizonyságot tenni.

Az 1608. évi országgyűlés fő tárgya a bécsi békekötés becikkelyezése volt, amelynek 8. pontja azt a kérdést, hogy a Jezsuita-rend az országban ingatlan javakat bírhat-e, megoldatlanul hagyta. A jezsuiták, mint a túróczi prépostság birtokosai, igénybe vették azt a jogot, hogy az országgyűlésen magukat képviseltesék és a rend képviselével Pázmány Pétert bízták meg.

Az az emlékirat, amelyet Pázmány e tárgyban az országgyűléshez benyújtott,¹ egyik remeke azoknak az emlékiratoknak, amelyeket különböző alkalmakkor a jognak és igazságnak érvényre emelése, a jogrend biztosítása érdekében készített.

Már a bevezető részben megmondja nyíltan, hogy nem könyörögni akar, nem rábeszélni akarja a rendeket, hanem a törvénykönyvvel a kezében, az ország

¹ Opera Omn. Epist. Collec. I. 22. 1.

törvényei és szabadságai, sőt egyenesen a bécsi békekötés cikkei alapján akarja kimutatni, mit kíván az igazság és méltányosság, mit követel az isteni és «mberi jognak rendje.

Méltán hivatkozik arra, hogy nemcsak Magyarország, de bármely nemzet törvényei szerint is, aki ellen bűntény miatt vádat nem emeltek és el nem marasztaltak, azt elítélni és száműzni a törvény és igazság rendje szerint nem lehet. Es bár nem úgy van, de még ha valónak vesszük is, hogy egyik-másik, vagy harmadik jezsuita olyan bűntényt követett el, amelyért méltán és igazságosan száműzhető, mégis micsoda igazságszolgáltatás volna az, egyesek vétkéért az egész rendet, mely annyi év óta Magyarországon inkorporálva van, javaitól, kiváltságaitól megfosztva száműzni? Ha száz, vagy annál több nemes vagy polgár bűnt követ el, vájjon azért az összes nemességet, az egész várost ki kellene-e irtani?

Találóan hivatkozik arra is, hogy sokan vannak a jezsuiták között — mint ő maga is —, akik a főnemesi és nemesi családokból származnak, már pedig Magyarország törvényei szerint a nemesek azzal a prerogatívával bírnak, hogy sem a királyi felség, sem az ország nem száműzheti őket, hacsak szabályszerű vádemelés alapján marasztalva nem lettek. Mikóp követelheti hát valaki, hogy bennünket, hazánk szabadságjogai ellenére, Magyarországból kirekesszenek? Majd a jog és igazság győzelmébe vetett fanatikus hitével magára nézve ezeket mondja: „Én az országos szabadságra támaszkodva Isten, a királyi Felség, nemes Magyarország és az egész világ előtt óvást emelek, kijelentvén, hogy ebben az ügyben a nemesség jogaitól semmikép eltérni hajlandó nem vagyok

és élve Magyarországot el nem hagyom, hacsak törvényesen vádolva és marasztalva nem leszek.”

Ezek után a bécsi békekötés egyes pontjait veszi bonckése alá és éles jogászi elmével kimutatja, hogy azok alapján a Jezsuita-rendet sem száműzni, sem javaitól megfosztani nem lehet. Az első pont a rendeknek korlátlanul biztosítja vallásuk szabad gyakorlatát, meg kell tehát kérdezni a katolikusokat, nem fogják-e vallásuk szabad gyakorlatát megsértve látni, ha a jezsuitákat az országból kiűzik, akik gyermekeik és unokáik oktatásával oly eredményesen foglalkoznak. Úgyszintén kimondja a bécsi békekötés azt is, hogy a katolikusoknak azok a templomai, amelyeket a zavarok idejében elfoglaltak, visszaadassanak. Ebből önként következik, hogy a jezsuiták templomait is vissza kell adni. A hatodik pont azt rendeli, hogy az apátságok és prépostságok előbbi állapotukban, *úgy*, mint alapítva lettek, megmaradjanak. Ebből következik, hogy a túróczi prépostságnak is a jezsuitarend kezén kell maradni. Végül a 8-ik pontban, a király a rendeknek azzal a kívánságával szemben, hogy a jezsuiták ingatlanjakkal ne bírhasanak; határozottan kijelentette, hogy „királyi jogait fenntartja”. A király ezt a határozatát meg nem változtathatja és a király által egyszer tett adományozásnak érintetlenül kell maradnia.

Pázmánynak ez a kitűnő logikáról és alapos jogi képzettségéről tanúskodó emlékirata az országgyűlés tagjaira épen úgy, mint a kormányzó körökre, nagy benyomást tett. És habár nem is tudott vele az akkori éles vallási ellentétek közepette azonnal gyakorlati sikert elérni, mert az 1608. évi k. e. VIII. t.-c. kimondta, hogy a jezsuiták ingatlanjakkal nem bírhat-

nak, mindazonáltal nagyjelentőségű volt az ő további emelkedésére. Úgy a király, mint a katolikus egyházi és világi rendek ettől kezdve Pázmányban látták szabadságaik és jogaik leghivatottabb védelmezőjét.

Nem lehet kétség az iránt, hogy ez a kitűnő emlékirat is egyik lépcsőfokot képezett Pázmány gyors emelkedéséhez, valamint nem lehet kétség az iránt sem, hogy 1616 szeptember havában esztergomi érsekké történt kinevezését rendkívüli egyéniségének, alapos tudással párosult lángeszének, az igazsághoz és a történelmi jogokhoz való törhetetlen ragaszkodásának köszönheti. Minden más beállítás szerintem téves megítélésen alapszik.

Midőn Pázmány Péter az esztergomi érseki széket elfoglalta, Magyarország ugyanazt a szomorú képet mutatja, mint most a vesztt világháború után. A mohácsi veszedelem gyászos hatása az ő korában érte el tetőpontját. Az ország területileg feldarabolva, három részre oszlik. Az ország szívében, a nagy magyar alföldön, a Duna és Tisza közén, a török szultán uralkodik, Erdély és a hozzácsatolt vármegyék külön fejedelem alatt állanak, jobbra török fenhatóság alatt. II. Mátyás, a koronás magyar király hatalma alá Szent István birodalmából csak az északi és nyugati megyék tartoznak, alig több, mint' az ország egynegyed része.

Ehhez járult a 30 éves vallásháború a reformáció és ellenreformáció küzdelme. A feldarabolt országban a nemzet meg van osztva vallások, fejedelmek, pártok és rendek szerint. Egyfelől a török uralom ellen kellett védekezni, de másfelől védekezni kellett az osztrák abszolút hatalmi törekvések ellen is, a magyar királyság függetlenségének és alkotmányos jellegének biztosítása érdekében.

Mindennek további következménye volt a jogrend teljes felbomlása és pedig úgy a közjog, mint a magánjog terén. A történelmi tradíciók elhomályosultak s azzal kapcsolatosan a nemzet alkotmányos jogai és szabadságai veszendőbe mentek. Az egyházi javadalmak részint a törökök által elfoglalva és elpusztítva, részint a megszorult királyi kincstár által inkamarálva, vagy világi főuraknak zálogba adva. Az összeomlott Magyarországból épen úgy, mint napjainkban mindenki csak hasznot akar húzni, saját céljaira. Nemcsak az egyháztól elszakadt főurak foglalták le az egyházi javadalmakat, hanem versenyzett velük a bécsi udvari kamara, sőt a szentszék is, mind szűkebb körre akarta szorítani a magyar apostoli király főkegyúri jogait.

Ilyen viszonyok között valóban az isteni kegyelem megnyilatkozását kell látnunk Pázmány küldetésében, hogy lángoló hazaszeretetével, a jog és igazság fegyvereivel letiport nemzetét felemelje, a megingott jogrendet minden irányban helyreállítsa, az ellene intézett támadásokat visszautasítsa, s ezáltal a magyar nemzet közéletének konszolidációját előmozdítsa. Pázmány küzdelmeit mindenkor a törvényekkel és különösen Werbőczy Hármaskönyvével kezében vívta meg. A jog és törvény tisztelete akadályozta meg őt abban, hogy bármikor is az erőszak útjára térjen. Az ellenreformáció keresztülvitelénél sem volt hajlandó soha erőszakos eszközöket igénybe venni, mert az volt legbensőbb meggyőződése, hogy csak azok az intézmények számíthatnak maradandóságra, amelyek a jog és igazság biztos pilléreire nyugszanak.

Lelkületének ez az iránya, a jog és törvény iránti feltétlen tisztelete már mindjárt érsekké történt kinevezésének első stádiumában határozott kifejezésre

utott. A bécsi udvari kamara ugyanis, amint Pázmány kinevezésének nesztét vette, azonnal előállott, hogy még kinevezése előtt bizonyos terhek elvállalására nézve kötelező nyilatkozatot tegyen. Pázmány ezt a követelést, az egyházjog szabályaira hivatkozva, a következő erélyes módon utasította vissza:¹ „Legalázatosabban jelentem Ő Felségének, hogy bármely egyházi javadalom adományozása előtt a *simonia* vétsége nélkül — mely *ügy* az adományozást semmissé teszi, mint az adományozót és a megadományozottat a legszigorúbb egyházi fenyítékekkel sújtja — nem szabad megígérni egy vagy más fizetést, annál kevésbé lehet az egyház egy vagy más előnyéről való lemondás iránt *egyezkedni* vagy *megegyezni*.”

A király teljes mértékben méltányolta Pázmány törvényes álláspontját és utasította a pozsonyi kir. kamarát az érsekség birtokainak átadására. A pozsonyi kamara azonban késedelmeskedett az átadással és azzal mentegette magát, hogy a bécsi udvari kamara (*camera germanica*) a beiktatást megtiltotta. Pázmány jogérzetét ez az alkotmányellenes eljárás nagyon felháborította, és habár a bécsi német kamara élén Miksa főherceg állott, mégis teljes eréllyel lépett fel megsértett alkotmányos jogunk védelmére. A pozsonyi káptalan előtt ünnepélyes óvást emelt,² amelyben kemény szavakkal ítéli el a magyar királyi kamara alkotmánysértő magatartását: „Dacára annak — mondja —, hogy az ország törvényei megtiltják, miszerint a német kancellária vagy kamara az ország jogait és szabadságait illető ügyekben rendelkezzenek ; mindazáltal a magyar kamara elnöke és tanácsosai inkább engedelmeskednek a német

¹ Opera Onm. Epist. Coll. I. 62. 1.

² Opera Onm. Epist. Coll. I. 78. 1.

kamarának, mint a magyar kancellária útján kibocsátott királyi rendeletnek. Ezáltal megsértik úgy a király tekintélyét, mint az ország alkotmányát és tiltakozónak kárt és hátrányt okoznak.” Kijelenti ezután, hogy a késedelemből és halogatásból fölmerült károkért a magyar kamara elnökétől és tanácsosaitól kárpótlást fog követelni.

Ez a tiltakozás is élénk tanúbizonyságát képezi egyfelől Pázmány szigorú alkotmányos érzületének és jogtisztületének, másfelől függetlenségének a kormányzó hatalmakkal szemben.

Érsekké kinevezése után is még több alkalommal volt kénytelen az érseki javadalom jövedelmeinek csökkentése és újabb terhek vállalása ellen a királyi kamarával szemben állást foglalni. Ide vonatkozó emlékirataiban alapos jogászi készültséggel kifejti, hogy az országos törvények is tiltják az egyházi javak és jövedelmek elidegenítését, sőt a király koronázása alkalmával esküvel ígéri, hogy az egyházakat és a javadalmasokat javaikban és jogaikban megvédelmezi. Pázmány ugyanis valamint erősen kifejtett jogérzékénél fogva mindenkor tiszteletben tartotta mások jogait, épen úgy saját jogaihoz is szigorúan ragaszkodott és midőn az érsekség jogait megtámadva látta, még csekélyebb jelentőségű esetekben is erélyesen lépett fel mindenkor a királyi kamara ellen. Elég legyen e tekintetben az újvári malom- és bormérésü ügyben a királyhoz intézett előterjesztésére hivatkoznom.¹ „Isten legyen nekem irgalmas, kész vagyok inkább életemet és állásomat feláldozni, mint megszegve kötelességemet, megengedni, hogy elődeim öröksége a szent

¹ *Fraknói:* Pázmány Péter és kora. II. 443. 1. Opera Omn. Epist. Coll. I. 536-537. 11.

királyok alamizsnái, akár kicsinyben, akár nagyban megcsonkíttassanak.”

De Pázmánynak erőteljes nemzeti érzése, haza jáért aggódó hazafisága és alapos közjogi tudása azokban a nagyfontosságú közjogi vitákban nyilvánul meg legjobban, amelyek az ő primássága alatt ismételtelen felmerültek. Ilyen volt elsősorban a királyi trón betöltésének kérdése, mely két alkalommal is II. és III. Ferdinánd megválasztásánál és koronázásánál heves vita tárgyát képezte az országgyűlésen.

A királyi trón betöltése nálunk Szent István óta az összerződés vagy vérszerződés első pontja értelmében *örökösödéssel korlátolt választás útján történt*, ami annyit jelent, hogy a nemzeti közmeggyőződés az egyszer megválasztottnak családját uralkodó dinasztíának; királyi családnak ismerte el és annak fitagjai közül választotta királyát. Ilyen uralkodó dinasztíának ismerte el a magyar nemzet az Árpád-ház fiágának kihaltával az Anjou-házat, a Hunyadi-házat és I. Ferdinánd megválasztása óta a Habsburg házat.¹ Az örököségi rend, a *successio ordinis* azonban egész 1687-ig soha sem lett törvényben szabályozva és megállapítva, hanem a nemzet a királyi család fitagjai közül szabadon választhatott. A Habsburg-dinasztia tagjai I. Ferdinánd trónrajutása óta folyton törekedtek a nemzetnek ezt a korlátolt választási jogát is megszüntetni, s ezáltal a magyar királyságot tisztán örökletes monarchiává tenni. Annál is inkább érthető ez a törekvés, mert a Habsburg-ellenes nemzeti párt, a vallási ellentétek által szítva, a király választási jogot nem az összerződés első pontja szerint értelmezte, nem úgy

¹ Timon Ákos : Magyar alkotmány és jogtörténet. VI. kiadás. 533 és köv. 11.

mint azt a nemzeti jogmeggyőződés évszázadokon át megállapította és gyakorolta, hanem olyképen, hogy trónüresedés esetén a nemzetnek jogában áll bárkit teljesen szabadon királlyá választani.

A magyar nemzet azonban 1687-ig következetesen ellenállott minden olyan kísérletnek, mely a korlátozott király választási jogot megszüntetni akarta. Nemcsak arra nem volt hajlandó, hogy bármilyen öröklési rendet elfogadjon, hanem még az ellen is tiltakozott, hogy a király a trónra jogosultak közül már életében kijelölje és megkoronáztassa utódját. Így, midőn I. Ferdinánd 1561-ben fiát, Miksát ajánlotta a királyi trónra, Nádasdy Tamás nádor a király ajánlatára mély tisztelettel azt felelte, hogy nem feleselésből, mely távol áll tőle, hanem, hivatalánál fogva a *közszabadság védelmére megjegyzi*, miszerint tagadhatatlan ugyan, hogy az öröklés joga Ő Felsége fiait illeti, de hogy a három közül, kik mind jelesek és kitűnők, ki emeltessék a trónra, az a nemesség választásától függ. Nádasdynak ez a nyilatkozata világosan kifejezi a magyar alkotmány álláspontját, amelytől a nemzet sem Miksa, sem Rudolf, sem II. Mátyás trónra jutásánál nem volt hajlandó eltérni. Miksa megválasztásánál ugyan a „nominatus rex” kifejezést használták, Rudolf pedig még atyja életében megkoronáztatván, „kinyilatkoztatott” királynak mondatik, de ez csak enyhítése a „választás” szónak és nem elismerése a választás nélküli trónöröklési jognak.

II. Mátyásnak nem lévén fileszármazói, még életében unokaöcsének, Ferdinándnak részére — akit fiává fogadott — kívánta a királyi trónt biztosítani. Pázmány hatalmas egyéniségének, lángeszének és szónoki képességeinek egész erejét latba vetette, hogy

II. Ferdinánd megválasztását keresztülvigye,¹ mert az volt a meggyőződése, hogy az akkori szomorú viszonyok között, csak a legitimitás elvének győzelme, a Habsburg-dinasztia uralma biztosíthatja Magyarország fennmaradását, leendő felvirágzását és a törökök kiűzése által Szent István birodalmának területi integritását. Reánkmaradt irataiból és beszédeiből megállapítható, hogy ő a királyválasztás kérdésében mindenkor a magyar történelmi közjog álláspontján állott, azt védte* és juttatta győzelemre úgy a túlzó nemzeti iránnyal, mint a német miniszterek és titkos tanácsadók túlzó követeléseivel szemben. Azt a helyes álláspontot vallotta magáénak, hogy Magyarország Szent István óta örökös monarchia volt ugyan, de a nemzet a királyválasztás jogát mindenkor gyakorolta abban a korlátozott formában, hogy az uralkodóház fitagjai közül szabadon választotta királyát.

A megválasztandó király kellékeire vonatkozó fejtegetéseiben² Pázmány ezeket mondja: első kellék, „hogy Magyarország vérből származott legyen; mert noha az mi Eleink az szabad választást megtartották, de azért mindenkor azt követték a választásban, hogy meddig az *Királyi magból* valaki találtatik, addig idegent akaradjuk szerint nem választottak”. E tételének igazolása végett az 1485 évi L, II. és III. t.-cikkeken kívül a Habsburg-dinasztiára nézve döntő bizonyítékként idézi az 1547 évi V. t.-cikket, mely I. Ferdinándra-nézve ezeket mondja: hogy „miután őt királlyá választották a karok és rendek, nemcsak 0 Felsége, „*hanem örökösei uralmának és hatalmának is örök időkre alávetették magukat*”. Emellett a közjogilag döntő bizonyíték mellett

¹ *Fraknoi*: Pázmány Péter és kora. I. 300. és köv. 1.

² Opera Omn. Epist, Coll. 121-122. 11.

már csak másodlagos és inkább érzelmi jelentőségű érvelésként hozza fel, hogy II. Ferdinánd leányágon az Árpád-házból származik, mert a mi alkotmányunk szerint a *pragmatica sandiöig* a királyi családok leányági maradékai trónöröklési joggal nem bírtak. De azért kétségbe nem vonható, hogy Magyarországon is, mint egyebütt az Árpád-házból való nőági leszámazás a nemzet részéről bizonyos kegyeletet biztosított, amint azt az Anjou-ház trónra jutása is tanúsítja. Épen úgy nem közjogi, hanem igen fontos politikai indok volt, amit Pázmány a meg válasz tandóban második kellék gyanánt megállapít: hogy „szomszédságunkban hozzánk közel lakjék' és olyan értéke legyen, hogy Magyarországot oltalmazhassa a törökök ellen”.

Pázmány Péter erőteljes közjogi érzékének és az ősi alkotmányunkhoz való rendíthetlen ragaszkodásának további bizonyítéka, hogy az idegen befolyásokkal szemben úgy a II, mint III. Ferdinánd megválasztásánál ragaszkodott a „választás” az „electio” kifejezés használatához, valamint ahhoz is, hogy a megválasztott király a nemzet jogai és szabagságai biztosítására hitlevelet adjon ki és megkoronáztatván, alkotmánybiztosító esküt tegyen. Elég legyen erre nézve Pázmánynak III. Ferdinánd megválasztása alkalmával a királyhoz intézett beszédéből a következő szavakat idéznem: „Méltóztatnék .... megengedni, hogy a rendek fenséges Ferdinánd Erneszt főherceget Ő Felsőgének a magyar királyságban utódjává nyilváníthassák, *királlyá választhassák* és koronázhassák”. De Pázmány maga is hangsúlyozva kiemeli, hogy IT. Ferdinánd megválasztásánál a Tripartitum I. rész 3-ik címéből, mely Szent István megválasztásáról és koronázásáról szól, valamint V. László és II. Mátyás dekrétumaiból

szedegették az igéket és szólásformákat, amellyel egykoron a szabadválasztást magyarázták.¹

Ugyancsak az alkotmányos kormányzathoz való szigorú ragaszkodását bizonyítja, hogy a királyi udvar ellenkező törekvéseivel szemben úgy II. Ferdinánd választásakor, mint később is, követelte erélyesen az 1608. évi k. e. III. t.-c. betartását, mely a nádori széknek egy év alatti betöltését kötelezőleg előírja.

II. Ferdinánd hitlevelének megállapításánál ismét alkalma nyílt az éles jogász elméjének a történelmi jog megvédése érdekében érvényesíteni.

A vallás szabad gyakorlatát biztosító 1606. évi bécsi békekötés első pontja és az azt becikkelyező 1608. évi k. e. dekrétum a templomokról nem intézkedik. A protestáns rendek azonban most egy olyan pont felvételét követelték a hitlevélbe, mely biztosítsa a jobbágyoknak, hogy a katolikus egyházi és világi földesurak, sőt még az egyházi intézetek birtokain is, a templomokat saját isteniszteletük céljaira lefoglalhassák. A protestáns rendek két érvet hoztak fel. Egyrészt, hogy a vallás szabad gyakorlata templomok nélkül nem lehetséges, másrészt, hogy Mátyás főhercegnek a bécsi békekötést magyarázó oklevele szerint 'a vallás szabad gyakorlatában a templomok használata is bennfoglaltatik.

Ezekre az érvelésekre Pázmány könnyűszerrel megfelelt, megvédte a földesurak évszázados kegyúri jogát s ezáltal szabad vallásgyakorlatát.² Ha a vallás szabad gyakorlatára szükségesek volnának a templomok — mondja Pázmány —, miért Lochen, Eperjesen, Bártfán, Kőszegen és sok egyéb helyeken, melyekben

¹ Falsae oviginis etc. Opera Omnia Ser. lat. VI. 490. 1.

² Falsae originis etc. „Q&e_ra Omnia VI. Ser. lat. 496. és köv. 11.

nem megvethető számú katolikusok találtak, semmi templomok a katolikusoknak nem engedtetnek? Továbbá igen találóan mondja, hogy a földesuraktól el akarják venni a templomokat és azokat a parasztnak akarják adni és mindazáltal nem mondják, hogy azzal a földesurakat meg akarják fosztani a vallásban való szabadságtól, miért nem maradhat meg a parasztnak vallásának szabadsága is templomok nélkül, ha a földesuraké megmaradhat a templomok elvétele után is?

Mátyás főherceg magyarázó oklevelére Pázmány a magyar közjog álláspontjából felel, mondván, hogy a katolikusok azt mindenkor érvénytelennek tartották, mert az országos törvények szerint csak azoknak a rendelkezéseknek lehet jogerejük, amelyek a koronás királytól erednek. De feltéve, hogy Mátyás oklevele jogörvényes, akkor is a katolikusok felfogásának kedvez, mert a bécsi békekötés első cikkét magyarázza, már pedig ez csak a főuraknak, nemeseknek, sz. k. városoknak, végházbeli vitézeknek és a koronához tartozó mezővárosoknak biztosítja a vallás szabad gyakorlatát, de nem a jobbágyoknak.

Kifejti továbbá, hogy a földesurak épen úgy bírnak a vallás szabad gyakorlatával, mint a jobbágyok. Nincs tehát semmi ok arra, hogy a templomok a jobbágyoknak átadassanak, sőt ellenkezőleg, azoknak a földesuraknál kell maradni, mert a jobbágyok, Werbőczy Hármaskönyve szerint (Pázmány úgy mondja: a magyar törvény szerint), azon a földön, amelyet művelnek, ami az örökséget, vagyis a tulajdont illeti, munkájuk bérén és jutalmán kívül semmi joggal sem bírnak. Ha tehát az a föld, amelyen a jobbágy háza áll, nem az övé, hanem a földesúré,

síikor mi jogon és okon lehetne követelni, hogy a templomok a jobbágyoknak adassanak át? Ez azért sem lehetséges, mert a földesurak alapításuknál fogva templomaik kegyurai és mint ilyenek, azoknak az egyházi személyeknek adományozhatják az egyházi javadalmat és a templomban való szolgálatot, akiknek akarják. A katolikus földesurak elvitázhatatlanul jogukkal élnek, midőn annyi századon át bírt kegyúri jogaiktól magukat megfosztani nem engedik.

Pázmány jogászi talentuma ebben a kérdésben is teljes győzelmet aratott. A protestáns rendek hig-gadtabb része is belátta, hogy az általa kifejtett korrekt jogi állásponttal szemben győzelemre nem számíthatnak. A „templomok” ügyét elejtették és a vallásügyre vonatkozó hatodik pontot II. Mátyás hit-leveléből szószerint átvették, amelyben a templomok-ról nincs rendelkezés.

II. Ferdinánd trónrajutását csakhamar követte a Bethlen Gábor erdélyi fejedelem által vezetett fölkelés, a pozsonyi és besztercebányai gyűlés, amely utóbbi már a koronás királyt trónjától megfosztván, Bethlent királlyá választotta. Ezeknek a forradalmi gyűléseknek határozatai ellen, amelyek a magyar nemzet évszázados alkotmányát lényegében megtámadták, a katolikus egyházat és a klérust minden javaitól megfosztották Pázmányt pedig mindenféle alaptalan vádak alapján száműzték, Pázmány maga szállott síkra nyomtatásban is közzétett védíráttal.

Ez a védírat¹ egyik remeke az ő egyházvédelmi és jogvédelmi iratainak, amelyből az alapos jogi kép-zettség, az államférfiúi bölcsesség és a hazáért aggódó

¹ Vindiciae Ecclesiasticae etc. Opera Omnia. VI. Ser. lat. 530. és köv. 11.

hazafiság sugárzik felénk. Alkotmánytörténeti és közjóm ismereteinek egész tárházát sorakoztatja fel előttünk. Minden fontosabb tételét bőséges forrás-idézetekkel támogatja. Mag a ez a védirat elegendő bizonyítékot képez arra nézve, hogy milyen behatóan foglalkozott a magyar nemzet alkotmányának fejlődésével Szent Istvántól egészen koráig.

Mindenekelőtt megállapítja, hogy úgy a pozsonyi, mint a besztercebányai gyűlések összes határozatai 3emmisek és érvénytelenek, miután a koronás király azokat megsemmisítette és az egyházi rend, a főpapok és a klérus azokon részt nem vettek, a hozott határozatok ellen tiltakoztak.

A második fejezetben tüzetesen kifejti és megállapítja mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amelyek a nemesi szabadság és mentesség alapján az egyházat és az egyházi férfiakat, köztük elsősorban az ország primását, Szent István óta megilletik. Bizonyítja ezeknek a jogoknak és kiváltságoknak fennmaradását a bécsi békekötés és az 1608. évi k. e. dekrétum után is. Különösen élesen kidomborítja az egyházi javak és jogok elidegeníthetlen voltát, mert ezek a javak és jogok akár a királyoktól, akár magánosoktól erednek, az egyházak részére szánt örök alamizsnaként tekintendők, miért is azokat sem a királynak, sem másoknak bármiféle címen lefoglalni, megcsonkítani vagy világi célokra fordítani nem lehet és nem szabad. Sőt ellenkezőleg, a jogtalanul elfoglalt vagy eladományozott egyházi javakat, hazai törvényeink szerint azonnal vissza kell venni és az egyháznak visszaadni. Hivatkozik arra, hogy mindezeket a jogokat és kiváltságokat már a koronázási eskü is biztosítja, sőt — ami a protestáns nádorok korában még érdekesebb — hivat-

közik a nádori esküre is, amely szerint a nádor kötelezi magát, hogy úgy az *egyházi*, mint a világi rendeket — amennyiben az ő hivatalához tartozik, — jogaikban és szabadságaikban támogatni és megvédelmezi.¹

A legértékesebb jogi fejtegetéseket a harmadik fejezet tartalmazza, mely magábanvéve is egy tökéletes alkotmány védelmi munka, Bethlennek alkotmányellenes megválasztásával szemben.

Pázmány a legitimitás elvének védelmére Werbőczy Hármaskönyvének abból a nevezetes tételéből indul ki, amelyen a magyar közjogban a szent korona elmélete nyugszik. Ezen tétel szerint, midőn a magyarok Szent Istvánt királlyá választották és meg is koronázták, az állami főhatalmat a szent koronára, következőképpen a törvényesen megkoronázott királyra ruházták. A törvényesen megválasztott és megkoronázott király azonban — amint Pázmány Werbőczy nyomán helyesen mondja — a maga saját akaratából nem alkothat törvényeket, hanem csak a politikailag jogozott népnek, a „populusnak” hozzájárulásával. Populus alatt pedig a főpapok, bárók, nemesek értendők. A magyar törvények alaptételeiből következik, hogy a törvényalkotás és a legfőbb igazságszolgáltatás joga csak a megkoronázott királyt illetheti, miután minden hatalom a szent korona joghatóságára, következőképpen a megkoronázott királyra lett átruházva.

Ezen alkotmányjogi bevezetés után pontokba foglalva kifejti, miért nem lehet és nem lehetne Bethlent törvényesen megválasztott és megkoronázott királynak tekinteni. Elsősorban azért, mert Szent István törvényei szerint, amelyeket évszázadok állandó gyakor-

¹ Omn. Ser. Lat. Opera VI. 538. 1.

lata megerősített, a magyar király csak a katolikus egyház híve lehet.

Másodszor azért sem, mert királyválasztó és koronázó törvényes országgyűlést a főpapi rend jelenléte nélkül tartani nem lehet, annál kevésbé, mert a királyok koronázása kezdettől fogva az esztergomi érsek tisztjéhez tartozott.

Harmadszor, mert nem szorul bizonyításra, hogy II. Ferdinánd törvényesen megválasztott és megkoronázott király, és így míg ő életben van, senki a királyi címre igénnyel nem bírhat. Valamint a király azokat, akiknek nemességet vagy javakat adományozott, nemességüktől vagy birtokaiktól önkényesen meg nem foszthatja, úgy még kevésbé foszthatják meg az alattvalók törvényesen megkoronázott királyukat a királyi jogoktól, hogy azt tetszés szerint másra átruházzák.

Negyedszer Bethlent nem is törvényes országgyűlésen, nem az összes rendek és nem az ősök szokása szerint választották meg, hanem a felkelők zajongó lármájával, midőn mindenkit félelem és rettegés szállott meg, mert a gyűlés helyét fegyveresek vették körül és az ellentmondókra biztos halál várakozott. A király ugyan megengedte az országgyűlés összehívását és megnyitását, de midőn látta annak alkotmányellenes törekvéseit, biztosaival királyi hatalmánál fogva feloszlatta és végzéseit megsemmisítette. A gyűlés ezáltal elvesztette törvényszerű jellegét és ekkor az egyháziak távollétében, számos megyei követ tiltakozása ellenére, kiáltották ki Bethlent királlyá.

Az ötödik, hatodik és hetedik pontban foglalt érdekes fejtegetésekre, miután azok már inkább politikai, mint jogi motívumokat tartalmaznak, ki nem terjeszkedhetem.

A Bethlen-féle felkelés a nikolsburgi békekötés által 1622. év elején véget érven, Pázmány teljes eréllyel látott hozzá az egyház vagyoni jogainak rendezéséhez és a különféle visszaélések következtében előállott jogtalanságok megszüntetéséhez, melyek úgy a saját érsekségét, mint egyáltalán az egyházi javadalmakat érték.

A bajoknak főforrása az volt, hogy a Habsburg-házbeli királyok korában, a bécsi udvari kamara befolyása következtében, mindinkább szokássá vált, a nagyobb egyházi javadalmakat — különösen az esztergomi érsekséget — hosszabb ideig üresedésben hagyni és a javadalom jövedelmeit a királyi kincstár részére lefoglalni; valamint szokásos volt az is, hogy a javadalom újabb adományozása alkalmával, a javadalmasra különféle terheket róttak. Pázmány igazságszeretetét és jogérzékét ezek a visszaélések annál is inkább bántották, mert ezekben a visszaélésekben a magyarországi katolicizmus hanyatlásának egyik főokát látta.

Pázmánytól e tárgyra vonatkozólag két nevezetes emlékirat maradt reánk. Az egyik emlékirat 1621-ből¹ kizárólag az esztergomi érsekségre vonatkozik és kilenc pontban vagy okból (causa) fejti ki, hogy az érseki szék üresedésben hagyása milyen hátrányos következményekkel jár, úgy az egyházra, mint a dinasztíára s egyáltalán az ország katolikus lakóira. A jogi indokokat a 6. és 7. pontokban találjuk. Szerinte kétségtelen, hogy a magyar király az egyházaknak kegyura, a kegyurak azonban kötelesek a nagyobb egyházi javadalmakat három, a kisebbeket négy hónap alatt betölteni. Hivatkozik a magyar törvényekre, amelyekre a király esküt tesz, hogy az egyházi javadalmakat

¹ Opera Omn. Epist. Coll. I. 246-249. 11.

üresedésben hagyni nem fogja, valamint a Hármaskönyv I. rész 10. címére, mely ugyanezt kötelezőleg előírja. A második emlékiratban¹ Pázmány két nagy fontosságú egyházközségi kérdésre ad az ő alapos jogászi képzettségéről tanúskodó feleletet. Az egyik kérdés az, hogy a magyar királynak van-e joga az egyházi javadalmakat üresedésben hagyni oly célból, hogy azok jövedelmeit a fiscus élvezhesse? Pázmány itt ismét, mint már előbbi emlékiratában, idézi a Hármaskönyvet és azokat a magyar törvényeket, amelyek tiltják az egyházi javadalmak üresedésben hagyását, vagy a világiak által való elfoglalását, valamint azokat is, amelyek kötelezik a királyt, hogy az elfoglalt javadalmakat visszafoglalja és amennyiben a magánpatronusok az egyházi javadalmakat be nem töltenék, egyetemes kegyúri jogánál fogva (*vigore iuris patronatus sui universalis*) adományozza. Majd tüzetesen kifejti, hogy ezzel a törvényes állásponttal szemben az újabb időben, különösen Miksa király óta kifejlődött abusus a jogrend szempontjából jelentőséggel nem bírhat.

A második kérdés, amelyre Pázmány szintén megfelel, hogy a törvény által megengedett üresédesi idő alatt, a magyar király élvezheti-e az egyházi javadalmak jövedelmeit? Pázmány erre a kérdésre azt az érdekes választ adja, hogy bár sokat kutatott ebben az ügyben, semmi nyomát nem találta annak, hogy Magyarországon a királynak ilyen joga lett volna. Sem a történeti emlékek, sem a levéltári adatok legcsekélyebb bizonyítékot sem szolgáltatnak arra nézve, hogy valamely főpap elhalálozása esetén a királyi kincstár vagy a királyi fiscus foglalt volna, hanem a káptalan kezelte a javakat mindaddig, amíg az új főpapot kinevezték.

¹ Opera Omn. Epist. Coll. I. 266-270. 11.

Az időközi jövedelmeket az egyháznak (fabrica) a szegényeknek és az örökösöknek engedték át.

Pázmány ezzel a két elvi jelentőségű emlékirattal körülbelül egyidejűleg készített egy harmadikat is,¹ mely bár az előbbiekkal részben egyező általános elvi jelentőségű jogi fejtegetéseket is tartalmaz, mindazáltal azt a gyakorlati célt szolgálja, hogy az esztergomi érsekség az érsekújvári őrség zsoldjainak fizetése alul felmentessék.

Ebben az emlékiratában is felhossa az egyházi javadalmak üresedésben hagyásának káros következményeit, különösen azt, hogy Veranchich halála után az érseki széket 24 évig üresen hagyták és 'a jövedelmeket a királyi fiscus foglalta le. A felmentésre vonatkozó jogi érveléseit hat pontban csoportosítva adja elé, amelyekben úgy az egyetemes egyházi, mint a hazai törvények alapján, meggyőzően kimutatja a megterhelés jogtalan és törvényellenes voltát.

Pázmány emlékiratával teljes győzelmet aratott, mert a király az esztergomi érsekséget örök időkre felmentette az érsekújvári őrség zsoldjának fizetése alól. Ezt a sikert, amelyet Pázmány az esztergomi érsekség jogainak védelmében elért, nemsokára egy másik is követte: az esztergomi érsek *pisetum-jogának* visszaszerzése.

A pénzverési jog (*ius monetarium*) az arany- és ezüstpénzeknek veretése és forgalombahozatala kezdetől fogva kizárólag is királyi jogot képezett és mindvégig az maradt. Az ellenőrzést, nehogy visszaélések történjenek, már az Árpádok korában az esztergomi érsek és a tárnokmester gyakorolták saját közegeik, a *pisetariusok* útján. Az esztergomi érsek ezért

¹ Opera Omn. Epist. Coll. I. 150-256. 11.

az ellenőrzésért minden kivert ezüst márka után annak egy negyvennyolcad részét, vagyis egy nehezéket (*pondus*) kapott, amit *pisetumnak* neveztek.

Pázmány az érsekség ezen jogának és az abból eredő jövedelemnek visszaszerzése érdekében hosszabb tárgyalásokat folytatott a bécsi udvari kamarával/ amely téves információ alapján arra az álláspontra helyezkedett, hogy az érsekség erről a jogról való lemondás fejében kapta a barsszentkereszti birtokot. Pázmány^x emlékiratában a pozsonyi kamara jelentésével egyezően régi törvényekkel, az esztergomi érsekség régi kiváltságlevelével és számadáskönyveivel igazolta, hogy az esztergomi érsek a pisetum-jövedelmet ősidőktől fogva egész 1572-ig szakadatlanul békésen élvezte, amidőn Yeranchich halála után a kamara az érsekség összes javait a pisetummal együtt lefoglalta. 1596. évben a birtokokat visszaadta ugyan, de a pisetumot megtartotta. Továbbá okmányokkal igazolta azt is, hogy az esztergomi érsek 1264 óta a pisetum-jogot a barsszentkereszti birtokkal együtt bírták, tehát minden alapot nélkülöz az az állítás, hogy ezt a birtokot az érsekség a pisetumról való lemondás fejében kapta volna.

Pázmánynak megdönthetetlen érvelései és bizonyít okai alapján az esztergomi érsekség a pisetum-jogot és jövedelmet már 1623. évben visszakapta, nem királyi kegyelemből, hanem a jog és igazság győzelme alapján

Midőn ilyképen Pázmány lángoló buzgalmának és a magyar jog minden ágában való alapos jártaságának sikerült az esztergomi érsekség veszendőbe

¹ Opera Omn. Epist. Coll. I. 310-312. 11. *Fraknoi*: Pázmány Péter és kora II. 53-56. és III. 358-360.11.

ment jogait és jövedelmeit visszaszerezni, hatalmas egyéniségének egész erejével hozzá látott, hogy a katolikus egyházat a királyi kincstár részéről ért sérelmeket és visszaéléseket megszüntesse. E tekintetben a legnagyobb jelentőséggel bír a főpapok hagyatéki ügyének s azzal kapcsolatosan végrendelezési szabadságának rendezése.

Régibb törvényeink az egyháziak végrendelezési jogát tüzetesen nem szabályozták. A főpapok a XVI. századtól kezdve nemesi szabadságukra, nevezetesen a Hármaskönyv I. rész 2. és 5. címére támaszkodva, minden megszorítás nélkül gyakorolták a végrendelezési jogot; azonban nagyobb biztonság kedvéért végrendeletükhöz a királyi jóváhagyást kikérni szokták. Ez a gyakorlat azt tanúsítja, hogy maga a főpapság felfogása szerint is a végrendelezési jog Magyarországon az apostoli király főkegyúri jogával áll kapcsolatban és csak ennek engedélye alapján gyakorolható.

A Habsburgok korában azonban főleg 1580 óta a királyi kamara a főpapi hagyatékokat a királyi kincstár jövedelmi forrásának tekintette, azokat akár volt végrendelet, akár nem, lefoglalta és senkinek jogát a hagyatéokra nem volt hajlandó figyelembe venni. Ebből az erőszakos eljárásból mindenféle megoldatlan jogi kérdések, sőt botrányok keletkeztek, úgy, hogy már az országgyűlés is ismételten kénytelen volt a főpapok hagyatéki ügyének és végrendelezési jogának kérdésével foglalkozni.¹

Pázmány, hogy ezt a nagyfontosságú kérdést dülőre vigye és az e téren mutatkozó jogbizonytalan-

¹ Az 1598. és 1618. évi országgyűlés és 1611. nagyszombati tartományi zsinat.

ságokat megszüntesse, 1625 április hónap elején a főpapokat és a káptalanok küldötteit Pozsonyba tanácskozáásra hívta össze. Az itt történt megállapodásokhoz Pázmány egy rendkívül értékes jogi indokolást készített,¹ amelyben három csoportba foglalva bebizonyítja, hogy a királynak sem az egyetemes egyházjog, sem a pozitív magyar törvények alapján nincsen joga a főpapok hagyatékát lefoglalni. Igen helyesen hivatkozik a Hármaskönyv I. rész 2-ik címére, mely szerint az ország minden főpapja, mágnása és nemese javaikat illetőleg egy és ugyanazon szabadsággal bír, tehát végrendelkezési szabadsággal is. Továbbá a királyi kamara téves magyarázatával szemben megállapítja az I. rész 10-ik címének helyes értelmezését, mely szerint a király a főpapoknak és az összes egyháziaknak csak annyiban igazi és törvényes örököse, amennyiben az üresedésbe jövő javadalmakat ő adományozza, de ez alapon az egyházi javadalmakat sem le nem foglalhatja, sem el nem idegenítheti.

A király Pázmány emlékiratát a papság kívánalmaival együtt a pozsonyi királyi kamarának adta ki véleményadás végett. A kamara nem tudván jogi érvekkel előállani, sértegető megjegyzésekkel felelt, amin a király is megbotránkozott, de azért Pázmány az ő igazságérzetének magaslatán ignorálta a túsúrásokat és a király teljes megnyugtatósa végett újabb emlékiratában² éles dialektikával cáfolta meg a kamara téves okoskodásait. Miután a királyi kamara sem azt nem tudta bizonyítani, hogy a főpapi hagyatékoknak lefoglalása törvényes intézkedésen alapszik, sem pedig

¹ Opera Omn. Epist. Coll. I. 439-443 11.

² Opera Omn. Epist. Coll. I. 450-454 11.

azt nem bírta kimutatni, hogy az ilyen lefoglalások Miksa uralkodását megelőzően szokásban voltak, újból kérte a királyt, hogy az egyháziak jogait sértő ezt a visszaélést szüntesse meg.¹

II. Ferdinánd Pázmány javaslatai alapján 1625 december havában állította ki azt a fontos királyi okiratot, amelyben a főpapok végrendekezési jogát biztosította és véglegesen szabályozta.² Az elhalt főpap ingóságaiából legelőbb a temetési költségeket kell kifizetni, alamizsnát osztani, a szolgák és hitelezők igényeit kielégíteni. A könyvek a káptalani könyvtárt, az egyházi felszerelések a székesegyházat illetik. A fennmaradó hagyaték fele papnöveldek alapítására és ha erre már nem lesz szükség, szegény plébániák felsegélyezésére, a másik fele pedig a végrendeletben megjelölt célokra fordítandó. Végül a király azt a reményét fejezte ki, hogy a főpapok végrendeletükben a véghelyekről, mint a kereszténység védőbástyáiról meg fognak emlékezni.

Ezzel véget ért az a gyűlöletes harc, amely a királyi kamara önkénykedése következtében évtizedeken át folyt a főpapi hagyatékok körül, de egyszerűen el lett döntve az a hatásában nagyfontosságú kérdés is, hogy a magyar apostoli királynak jogkörébe tartozik a főpapság végrendekezési jogát és az azzal kapcsolatos eljárást szabályozni. Pázmány egész életén át szigorúan ragaszkodott ahhoz, hogy az általa nagy harcok árán kivívott ezen királyi rendelkezések a gyakorlati életben is, az egyes konkrét esetekben megvalósulást nyerjenek. Az ő általa 1630. és 1633. évi Nagyszombatban tartott nemzeti zsinatok is több

¹ *Fraknoi* : Pázmány Péter és kora. II. 219 1.

² *Fraknoi*: id. munka. II. 222—223. 11.

üdvös intézkedést hoztak a diploma rendelkezéseinek végrehajtása érdekében.

Egyik további nagy sikere volt Pázmánynak az egyház jogainak és javadalmainak megvédésében az a nagyfontosságú okirat, amelyet II. Ferdinánd, az ő tanácsára és kérelmére 1627-ben állított ki és amelyben a király a maga és utódai nevében ünnepélyesen megígéri, hogy ezentúl az egyházi javadalmak sem zálogba adatni, sem bármiképen világi célokra fordíthatni nem fognak, hanem azokat a király mindenkor érdemes férfiakként fogja adományozni.¹

Ugyancsak a jogok védelmére irányuló törekvésének tulajdonítandó az a fölötté értékes jogtörténeti tanulmány,² amelyet az 1629. évben tartott egyházmegyei zsinat függeléke gyanánt tett közzé s melyben az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának előjogait és kiváltságait úgy az egyetemes egyházjog, mint a magyar közjog szempontjából tüzetesen összeállította, kodifikálta. Ehhez csatlakozik a primási jogok védelmére vonatkozó az az irata,³ amelyet Telegdy J. kalocsai érsek tiltakozásával szemben az 1630. évben tartott nemzeti zsinathoz intézett. A vita elintézésére kiküldött püspökök kijelentették, hogy az ország primása jogosítva volt a kalocsai érseket és suffraganeusait is a nemzeti zsinatra meghívni. Telegdy megnyugodott és részt vett a zsinat tárgyalásaiban.

Pázmány Péter jogászai tevékenységének és a jogok védelmében kifejtett hatalmas működésének legbecsesebb emlékei gyanánt azok az emlékiratok tekin-

¹ Miller : Epistolae, L. 197 1. — *Fraknoi* : Pázmány és kora. II. 229 és köv. 11.

² *Fraknoi* : Pázmány és kora. II. 315. 1.

³ Opera Omn. Epist. Coll. II. 117 1. — *Fraknoi*: Pázmány és kora II. 367—368 11.

tendők, amelyeket életének vége felé a magyar apostoli király főkegyúri jogának megvédése érdekében készített. Ezekben az emlékiratokban Pázmány mint hazájának, mint Szent István birodalmának integritásáért és a szent korona egyházi hatalmának fennmaradásáért küzdő nagy egyházi fejedelem és államférfi áll előttünk.

A magyar apostoli király főkegyúri joga a *Jus supremi patronatus*” az a sajátos magyar közjogi fogalom, mely a magyar királynak egyházi hatalmát juttatja kifejezésre. Ez az apostoli jog és hatalom eredetére nézve Szent Istvánra, arra a bullára vezetendő vissza, amelyet ő apostoli buzgalmáért II. Szilveszter pápától kapott. Es habár a bulla mai formájában nem tekinthető hitelesnek, a történelmi tények alapján kétségtelen, hogy úgy Szent István utódai, mint a magyar nemzet tántoríthatlanul ragaszkodott az abban foglalt egyházi hatalomhoz és kiváltságokhoz. Úgy tekintették azt, mint a szent koronának legszebb, legdrágább gyöngyét, amelyet féltékenyen őrizni kell. Úgy tekintette azt a királyához és nemzetéhez hű Pázmány Péter is.

Ennek a nagy terjedelmű egyházhatalmi körnek, a királyi főkegyúri jognak egyik legfontosabb alkotórészét képezte kezdettől fogva a főpapi kinevezési jog, amely szerint a magyar király a szent korona területéhez tartozó összes nagyobb javadalmakat: érsekségeket, püspökségeket, apátságokat és prépostságokat szabadon tölti be és a római szentszéket csak a megerősítés (confirmatio) illeti meg. A történelmi tények tanúsága szerint azonban a Szentszék ismételten megkísérlte a magyar királyok szabad javadalom-adományozási jogát az egyetemes egyházjog korlátai közé szorítani. Így történt ez II. Ferdinánd korában is.

A király a római kúria magatartásával szemben Pázmányhoz fordult véleményért, adjon felvilágosítást aziránt, „vájjon a magyar király más kegyurak módjára csak bemutatási és nevezési (*nominatio*) joggal bír-e, avagy inkább *a szent korona különös jogánál fogva* maga választja a főpapokat és adományozza az egyházi javadalmakat?”

Pázmány emlékiratában¹ az ő éles jogász elmével teljes világításba helyezte ezt a nagyfontosságú egyházközüjogi kérdést, hogy — mint ő mondja — „Magyarország királyai, kegyüri jogának Szent István idejétől, zavartalan gyakorlását a pápai tekintély minden sérelme nélkül megvédje azok ellen, kik Rómában más felfogásban vannak.”

Mindenek előtt megállapítja, hogy az egyetemes egyházjog szerint a kegyurak alapításuk és javadalmasításuk által csak a nevezési (*nominatio*) és bemutatási jogot szerzik meg, de adományozási joggal nem bírnak. Vannak azonban kivételek, midőn világiak szokás avagy kiváltság alapján az adományozás jogát gyakorolhatják, így a francia király ezt a jogot bizonyos egyházakra tényleg gyakorolja is. Lehetséges tehát, hogy a pápa atyai engedékenysége következtében a jog szigorának enyhítésével egyes királyok ugyan úgy gyakorolják a főpapok választását (*electio*), mint a németországi káptalanok.

Ami már most azt a kérdést illeti, hogy a magyar királyok tényleg bírják-e a választás és adományozás jogát, avagy csak a nevezési és bemutatási jogot % Erre nézve Pázmány szerint a magyar törvénykönyv világosan azt tartalmazza, hogy a javadalmak adományozása a királyt illeti és a pápa Magyarországon

¹ Opera Omn. Epist. Coll. II. 565-568. 11.

javadalmi ügyekben a megerősítésen kívül semmiféle joghatóságot nem gyakorol. Indokolja ezt épen úgy, mint Werbőczy négy okkal, vagy helyesebben jogalappal. Először, mert Magyarországon valamennyi egyházat és püspökséget a királyok alapították és az alapítás alkalmával a kinevezés és adományozás jogát maguknak biztosították. Másodszor, mert a magyar-nemzetet Szent István térítette a keresztény hitre és azért az általa alapított nagyobb egyházi javadalmakat a pápa hozzájárulásával teljesen szabadon töltötte be. Harmadszor, mert a királyok ezt a jogot maguknak igényelhetik az elévülés jogán is, miután hatszáz éven át a javadalmak adományozásának békés birtokában vannak. Negyedszer, mert a konstanci zsinat az országnak ezt a szabadságát a javadalmak adományozásában többféle más szabadsággal együtt megerősítette és eskü alatt tett fogadással biztosította. Hogy pedig a magyarok milyen szívósan ragaszkodtak ehhez a kiváltsághoz, eléggé tanúsítja az 1492. évi dekrétum XXXI. t.-cikke, mely kimondja, hogy aki mástól, mint a királytól nyer javadalmat, vízbe fojtassék.

Pázmány szerint ennek a kiváltságnak következménye és bizonyítéka, hogy a király által kinevezett püspök azonnal gyakorolja a joghatósági jogokat: adományozza a javadalmakat, élvezi a jövedelmeket, püspöki öltönyt visel, választott püspöknek címezik, az országgyűléseken és zsinatokon ülésel és szavazati joggal bír. Majd hozzáteszi, hogy az már visszaélésnek tekintendő, ha a püspökök olykor nem három hónap, hanem három év alatt sem szerzik meg a pápától a felszentelésre való felhatalmazást.

Mindezek alapján a leghatározottabban állást foglal amellet; hogy Magyarország főpapjainak nem lehet

és nem szabad az eddig használt kifejezéseket megváltoztatni, hanem mondaniok kell, hogy a magyar király adja, adományozza, átruházza a javadalmakat: „*quod rex Hungariae det, donet, conferat beneficia*”. Indokolja ezt azzal, hogy a magyar törvények szerint felségsértést követ el, aki az ország alkotmánya ellen támad. Mivel pedig az ország alkotmánya szerint a király adományozza a javadalmakat és a pápát csak a megerősítés joga illeti meg, kétségkívül nagy veszedelem érhetné azt, aki az ősi és elfogadott szokásmódtól eltérne. Ez volt az oka, hogy a nagyszombati zsinaton egybegyűlt főpapok e tekintetben nem találtak változtatni valót.

Pázmánynak ez a nagyjelentőségű emlékirata, melyben ő a római kúriával szemben a magyar közjogi álláspontot a lehető legélesebben formulázta, Rómában is nagy hatást gyakorolt. A római kúria jogászai általános elvi szempontból nem elleneztek többé az eddigi gyakorlat fenntartását, elfogadták Pázmánynak azt az álláspontját, hogy a magyar király főkegyúri jogánál fogva a főpapokat nem prezentálja, mint más kegyúr, hanem választja (*digère*) és a javadalmakat szabadon (*proprio iure*) adományozza. Ehhez képest a magyar király kinevezési joga önmagában érvényesülő egyházjogi tény, amely ugyanazzal a jogi hatállyal bír, mint a káptalanok kánonszerű választása. A szentszéknek csak az a joga, hogy a kinevezettet úgy, miként a kánonszerűen megválasztottat megerősítse, avagy, ha nyilvánvalóan méltatlan: *si manifeste indignus probetur*, a megerősítést megtagadja.

A római kúria jogászai azonban a Pázmány emlékiratában kifejtett álláspontot megszorítólag oly-

képen magyarázták, hogy a magyar királyt a kinevezési és adományozási jog csak a szorosabb értelemben vett Magyarország területén létező püspökségekre, sőt ezek közül is csak azokra illeti meg, amelyek még tényleg a magyar király uralma alatt állanak: ellenben a törökhódítás következtében elpusztult és idegen uralom alá tartozó püspökségeknek, mint címzetes püspökségeknek adományozása — ahova számították az erdélyi püspökséget is — a pápa rezervált jogához tartozik.¹

Ilyképen egy újabb nagyhorderejű egyházközlői kérdés merült fel, amely már nem a királyi főkegyúri jog lényegét, hanem a szent korona egyházi jutalmának területi integritását érintette és így ez a kérdés napjainkban, a megcsonkított, vagy mint Pázmány mondaná a „fogyatékos” Magyarország korában is aktualitással bír.

Pázmány az erre vonatkozó második emlékiratában² abból az elvi álláspontból indul ki, hogy az előbbi emlékiratában megállapított jogtételek a címzetes püspökségekre is vonatkoznak. Ehhez képest a királynak nem lehet és nem szabad beleegyeznie abba, hogy bármelyik címzetes püspök kinevezése, mely ősidőtől fogva a szent koronához tartozott, a királytól elvétessék, hanem lehetséges és kötelessége, hogy őseinek példájára az ilyen kinevezéseket és adományozásokat a szent korona számára megőrizze. A pápának a címzetes püspökségekre vonatkozó általános rendelkezései Magyarországon nem érvényesek, mert Magyarországon azokkal ellenkező, a szentszéktől jóváhagyott állandó gyakorlat honoso-

¹ *Fraknoi* : A magyar királyi kegyúri jog. 338. és köv. 11.

² *Opera Omnia Episcopi*. Coll. II. 589-592. 11.

dott meg, amennyiben a magyar szent koronához tartozó összes püspökségekre nézve a királyi kinevezéseket mindenkor elfogadta és megerősítette. Ebből a szentszók hozzájárulásával folytatott állandó gyakorlatból nyilvánvaló, hogy az azzal ellenkező pápai bullák, az apostoli király jogait és a magyar nemzetnek a katolikus hitre térése idején kötött egyezményeket nem érintik. Példaként felhossa Pázmány, hogy ha Anglia vagy Skócia királya manapság egyezsége lépne a szentszékkal, mely szerint, ha a tévelygőket a katolikus hitre téríti, a püspökök kinevezési jogát magának fenntartja, ezt az egyezséget a szentszék mindaddig köteles volna megtartani, amíg valamelyik utódját súlyos okok miatt a kinevezési jogtól meg nem fosztja.

Továbbá ebben az emlékiratában is hivatkozik azokra a szigorú régi törvényekre, amelyek halálbüntetés terhe alatt tiltják a szentszéktől javadalmak elfogadását, pedig mikor ezek a törvények hozattak, az egész ország katolikus volt, a pápai követek is jelen voltak és a szentszék soha óvást nem emelt. Ha tehát a szentszók abban az időben, midőn az egész Magyarország katolikus volt, a magyar koronához tartozó egyik püspökségre sem bírt és igényelt kinevezési jogot, most, midőn az ország nagy része eretnek, midőn a katolikusok úgy vélekednek, hogy a király köteles a régi jogot megtartani, semmiféle újításra gondolni nem lehet. A királyt megszokott kinevezési jogában gátolni annyit jelent, mint a püspökséget végleg megszüntetni, mert az egyháziak ugyan engedelmeskedni fognak Őszentsége intézkedésének, de a világiak közül senki sem fogja azt püspöknek elismerni, akit nem a király nevezett ki és nem fogják megengedni, hogy az

országgyűléseken vagy a törvényszéken helyt foglalhasson.

A magyarországi címzetes püspökök nem is tekinthetők olyanoknak, mint aminőket a szentszék „*in partibus infidelium*” kinevez, mert ezek, mint pl. a konstantinápolyi antiochiai patriarcha stb., csak pusztán címzetesek, minden egyházi és politikai hatáskör nélkül. Ellenben a magyarországi címzetes püspökök az országgyűléseken és törvényszékeken üléssel és szavazati joggal bírnak és bárhol laknak, híveik lelke érdekeiről gondoskodnak, így tehát a pápai bullákat, amelyek a pusztá címmel bíró püspökökre nézve adattak ki, a magyarországi püspökre kiterjeszteni nem lehet.

Végül az erdélyi püspökségre nézve, írja Pázmány, Rómában nincsenek jól informálva, mert Erdély épen úgy mint Pozsony, a magyar királyok uralma alatt állott Szent Istvántól Szolimán török császárig, aki ugyan Erdélyt tényleg elszakította, *de nem jogilag*. Az erdélyi püspököt akkor elűzték és a püspökség jövedelmeit a fiscus részére lefoglalták, de a magyar királyok a kinevezési jogot fenntartották és megszakítás nélkül gyakorolták: csak Báthory Zsigmondra nézve történt kivétel, aki mint Rudolf király sógora annak felhatalmazása alapján nevezett ki püspököt. Különben úgy a törvények, mint egyéb emlékek azt bizonyítják, hogy az erdélyi püspökség épen úgy Magyarországhoz tartozott, mint bármely más magyar püspökség.

Pázmány Péternek ebben az emlékiratában világosan áll előttünk az akkori és a mostani feldarabolt Magyarország analógiája. A magyar szent koronához tartozó püspökségek nagyrésze tényleg elszakítva, idegen uralom alá került és pedig nemcsak a mellék-

tartományok püspökségei, aminők voltak a boszniai, szerémi, zengi, timini, rosoni stb. püspökségek, hanem az anyaország területéhez tartozó püspökségek közül is a kalocsai érsekség, az egri, pécsi, csanádi és váczai püspökségek a törökök uralta területhez, az erdélyi és nagyváradi püspökség pedig az erdélyi fejedelemség területéhez tartozott.

Ilyen viszonyok között rendkívüli jelentőséggel bírt, hogy a magyar királynak főkegyúri joga, a szent korona egyházi hatalmának integritása a tényleg elszakított területeken is fenn tar tasselék. Pázmány lángeszze és államférfíui bölcsesége világosan látta és érezte azt a nagy erkölcsi erőt, mely ősi egyházi szervezetünk egységének fenntartásában rejlik, amelynek alapját a királyi főkegyúri jog képezte, világosan állott előtte, erős hite és meggyőződése volt, hogy egyházi szervezetünk egységének és nemzeti jellegének fenntartása a legbiztosabb bázist fogja képezni a jövőben állami integritásunk visszaszerzésére. Ebben találja magyarázatát, hogy ő mint bíbornok, mint egyházának hű fia és erős oszlopa oly erélyesen lépett fel a szentszékkal szemben és nemcsak nagy jogi tudását, de magas állása tekintélyét is latba vetette, hogy a címzetes püskökök kinevezési jogát, a szent korona részére megmentse és biztosítsa. Erre készítette őt a jog- és igazságtiszteletén kívül lángoló hazaszeretete.

Pázmánynak a szent korona egyházhatalmi jogkörére vonatkozó emlékiratai, korát messze túlhaladó hatással bírtak. A főpapi javadalmak betöltése körül felmerült vitákban szabatos jogászai megállapításait, a magyar királyok főkegyúri joguk védelmére a szentszékkal szemben állandóan értékesítették és *azokat napjainkig é/o jog gyanánt tekintették*. Bizonyára Pázmány

emlékiratainak nagy hatására vezetendő vissza VIII. Orbán pápának az a nevezetes nyilatkozata, amelyet az ő utódjának Lósi Imrének kinevezése alkalmával a császári követ előtt tett:¹ „Az egész világon nincs kegyuraság, mely szilárdabb jogalapon áll, mint a magyar királyé, mivel olyan egyházakra vonatkozik, amelyeket egy szent király a saját javaiból alapított.” Nagyjelentőségű nyilatkozat ez olyan pápa részéről, akinek idejében a római kúria csaknem állandóan a szent korona jogainak megszorítására törekedett.

Mindezek alapján kétségtelen, hogy Pázmány közéleti működése, kezdettől fogva haláláig, állandó küzdelem volt a jog és igazság védelmében és ezáltal a török hódítás következtében összeomlott Magyarország konszolidációjának, integritásának érdekében. Pázmány a magyar jog nagy kodifikátorával Werbőczyvel egyezően a jogot a jónak, az igaznak fogalmával azonosítja és az igazság fogalmának megértéséhez a keresztény vallásban rejlő erkölcsi elveket tekinti előfeltételnek, mert amint Werbőczy is mondja: „az emberi igazság, hacsak Istentől nem származik, a legnagyobb igazságtalanság”. Pázmány a világi fejedelmek hatalmát — *úgy* amint azt a magyar alkotmánytörténet is tanítja — a néptől, a nemzettől származtatja, mert a fejedelmeket a népek választják; kötelességük az igazságos kormányzás és Szent Ágostonnal azokat a fejedelmeket tartja boldogoknak, akik igazságosan uralkodnak: „*qui iusti imperant*”.

Nem lehet kétség aziránt, hogy Pázmány Péter korának legalaposabban képzett jogásza, a magyar törvényeknek és a Hármaskönyvek legzseniálisabb értelmezője volt. Az ő lángesze, hatalmas egyénisége és

¹ *Fraknoi*: Kegyúri jog. 352. 1.

államférfiúi tekintélye tette ismertté és tiszteltté a külföldön is a magyar nemzet jogalkotó szelleme által létrehozott jogrendszerünket, amelyet Werbőczy Hármaskönyvében kodifikált. Erre és a régibb törvényekre támaszkodva küzdött az abszolút hatalmi törekvésekkel szemben a nemzet jogaiért és szabadságáért, biztosította két alkalommal is a nemzetnek királyválasztási jogát, de épen úgy küzdött a bécsi udvari kamarával szemben egyházának vagyoni jogaiért és útját állotta a további visszaéléseknek. Soha el nem évülő és eléggé nem becsülhető érdeme, hogy Magyarország első feldarabolása idején lángoló hazaszeretettel és törhetetlen eréllyel küzdött a magyar király főkegyúri jogaiért és a szent korona egyházi hatalmának területi integritásáért.

Pázmány Péter *úgy* a jog és igazság kultuszában, mint közéletének egyéb megnyilvánulásában a keresztény erkölcsi alapokra fektetett nemzeti iránynak legnagyobb apostola és az idegen befolyásokkal szemben a nemzeti iránynak legerősebb támasza. *Ennek szolgálatára alapította egyetemünket;*¹ hogy amint mondja „a harcias nemzet erkölcei szelidülnének s az egyház és állam igazgatására alkalmas férfiak neveltetnének”. Hogy ez az alapítás milyen nagy kultúrtörténeti tény volt, arra nézve legyen elég II. Ferdinánd király magasztaló szavait idéznem: „hasonlót — úgymond — Magyarország soha nem látott.!”

Most, midőn egyetemünk felvette első alapítójának nagy nevét, az ő szellemét kell idéznünk. Az ő szelleme termékenyítse meg egyetemünk jövődő működését, hogy gócpontja lehessen annak a nemzeti szellem-

¹ Az alapítólevelet lásd : Opera Omn. Epist. Coll. II. 578-580. 11.

² *Fraknoi*: Pázmány Péter (Történeti Életrajzok). 278. 1.

tői áthatott tudományos működésnek, amely a rombadőlt Magyarországot felépítve, azt újból naggyá és hatalmassá teszi. Emeljünk tehát szobrot e teremben az ő emlékének, hogy nagy egyénisége úgy nekünk, mint a jövő nemzedékeknek követendő példa gyanánt folyton szem előtt lehessen. És ha szabad a Szentírás szavait idéznem, Pázmány Péter legyen nekünk az a szikla (*petrus*), amelyre egyetemünket építjük, hogy a pokol kapui se vehessenek erőt rajta: *nec portae inferi praevallebunt adversus earn*".